

PROJEKTRAPPORT:
FÖRBÄTTRAD SAMVERKAN
MELLAN
LOGOPEDVERKSAMHETEN OCH
SKOLAN FÖR ELEVER SOM
STAMMAR

Projektledare: Kristina Pettersson leg. logoped och Åsa Rundström, leg. logoped, Logopedi Dalarna

LANDSTINGET DALARNA

Sammanfattning

Under perioden mars -15 till februari -16 har vi arbetat med ett projekt med syfte att förbättra omhändertagandet av elever som stammar genom ökat samarbete mellan skolan och Logopedverksamheten. Vi ville identifiera behov och förbättringsområden utifrån stammande elevers och pedagogers perspektiv. Vi sökte svar på följande frågor:

- Hur ökas kunskapen om stamning hos pedagoger?
- Hur kan en samverkansmodell mellan skola och logoped se ut?
- Hur kan logopeders arbetssätt utvecklas?
- Vilket informationsmaterial behövs och vilka informationskanaler är lämpliga?

För att få svar på våra frågor har vi bland annat intervjuat elever i ålder 12-18 år som stammar och fört en dialog med pedagoger och andra aktörer. Eleverna beskriver att stamningen påverkar dem i skolan. De vill att alla i omgivningen ska ha kunskap om stamning men de kan ha svårt att veta hur man ska prata om det och initiativet kan behöva komma från en vuxen. Inom ramen för sin profession ser pedagogerna behov av ökad kunskap om stamning och det framkommer även en rädsla för att "problematisera" om man tar upp ämnet, vilket kan göra att de drar sig för det och att samtalet inte blir av.

Gemensamma möten med elev, föräldrar och pedagoger, kontinuerliga uppföljningar och rena föreläsningar om stamning kan bidra till att öka kunskapen och göra stamningen "pratbar". Pedagoger behöver involveras i stamningsbehandlingen för att öka möjligheten till samtal med eleven, vilket kan vara en förutsättning för att funktionsnedsättningen inte ska bli ett hinder. Vi tänker oss ett förändrat logopediskt arbetssätt där behandlingen utvidgas till att i större grad involvera elevens vardag. Vi önskar även ett mer användarvänligt och lättillgängligt informations- och behandlingsmaterial på svenska.

Vi ser behovet av att olika berörda grupper, t ex Stamningsförbundet, SPSM, Skolverket och Logopedförbundet tar ett gemensamt grepp för att öka kunskapen om stamning som en funktionsnedsättning och dess påverkan på elevernas förutsättningar i skolan. Den enskilda insatsen från varje logoped och pedagog i arbetet kring elever som stammar gör också skillnad på sikt.

TACK

Tack till vår chef Katarina Gustavson som uppmuntrade oss att starta det här projektet och gett oss den här möjligheten till utvecklingsarbete.

Tack till eleverna som har ställt upp på intervjuerna och delat med sig av sina erfarenheter och kommit med värdefulla synpunkter.

Tack till pedagogerna Anne Klockar, Anna-Karin Hammar, Sara Blomqvist och Anna Olsson i referensgruppen för värdefullt samarbete.

Ett särskilt tack till vår processtödjare Lotta Borelius, avdelningen för ständiga förbättringar, som med sin energi har hjälpt oss att driva projektet framåt. Hon har stöttat och uppmuntrat oss samt bidragit med värdefulla reflektioner kring samverkan och vikten av dialog.

Innehåll

Bakgrund	4
Syfte.....	5
Metod.....	5
Elevintervjuer	5
Samverkan skola-logoped	5
Informationsmaterial och informations-spridning.....	5
Resultat.....	6
Elevintervjuer	6
Samverkan skola-logoped	10
Informationsmaterial och informations-spridning.....	11
Diskussion/Lärdomar.....	12
Elevintervjuer	12
Samverkan skola-logoped	12
Informationsmaterial och informations-spridning.....	13
Referenser	14

Bakgrund

Stamning beskrivs enligt DSM IV som "störningar av det normala talflödet eller talets tidmönster (inadekvat för åldern). Störningen av talflödet försvårar påtagligt skolarbete, yrkesarbete och social kommunikation". Förutom att stamning är något som andra kan höra och se, kan det finnas associerade symtom, såsom sociala, emotionella och kognitiva reaktioner på stamningen, vilka ibland är dolda för omgivningen. Det går inte att avgöra hur stort stamningsproblemet är bara utifrån hur mycket stamning som hörs. Ca 5 %, dvs 100 000 st av Sveriges 2 miljoner barn, stammar en period som varar längre än 6 månader och vanligaste debutåldern är 2-4 år. För majoriteten försvinner stamningen efter en kort tid, men med stigande ålder ökar risken för att stamningen blir bestående. Knappt 1% av den vuxna befolkningen stammar. I en högstadieskola med 300 elever finns det alltså i medeltal minst 3-4 elever som stammar.

Pedagogernas bemötande gentemot eleven som stammar spelar betydande roll och de påverkar också klasskamraternas inställning och attityder (Irani & Gabel, 2008). Litteraturen och vår kliniska erfarenhet visar dock att pedagoger har begränsad kunskap om och erfarenhet av stamning (Jenkins, 2010; Gustafsson & Hilborn, 2013). Det har nyligen gjorts en mastersuppsats inom specialpedagogik med titeln "Stamning i skolan. Elevers och pedagogers erfarenheter" (Palvén, 2015). I denna studie påtalas också behovet av att lärarutbildningen utbildar i stamning, och i synnerhet om stamning i ett skolperspektiv. Vidare i denna föreläs samverkan mellan specialpedagog och logoped då "En tvärprofessionell samverkan kan underlätta för eleven som stammar som får stöttning av olika professioner, med olika perspektiv, men som samtidigt arbetar tillsammans utifrån elevens behov."

Palvéns studie tar även upp mobbning och utanförskap. Hon hänvisar till att internationella studier ofta tar upp att den som stammar har en ökad risk att bli mobbad. I hennes studie svarar mer än hälften av de 36 deltagarna i åldrarna 18-35 år att de ofta eller ibland har blivit utsatta för mobbning på grund av stamningen under skolåren. Däremot upplever två tredjedelar av pedagogerna i studien att de elever som de har mött som stammar aldrig eller nästan aldrig har blivit utsatta för mobbning på grund av stamningen.

Logoped är den yrkesgrupp som läser om stamning i sin grundutbildning och i Landstinget Dalarna arbetar två logopeder (60% tjänst) inom detta område. Av Dalarnas kommuner har enbart 2/15 en logoped anställd. I länet ges stamningsbehandling på mottagningarna i Falun och Mora. I tidig ålder ligger mycket fokus på indirekt behandling via föräldrarna men i skolåldern blir behandlingen mer direkt i form av samtal med eleven och arbete med talteknik. Stor tid av behandlingen kan läggas på att prata om stamningen relaterat till skolan och det kan ofta vara där eleven upplever att stamningen är pinsam och eventuellt vållar problem. Kamrater och pedagoger blir allt viktigare för elevens inställning till stamningen. Det kan vara en utmaning att diskutera kring stamning med en tonåring som inte är van att prata om det. Logopeden ringer ofta upp mentorn/klassläraren för att informera om stamning och prata om hur eleven påverkas av den i skolan. Vår erfarenhet är att pedagogerna då ofta uppger att de inte ser stamningen som ett problem och efter det har man inte mer kontakt. Pedagogens bild kanske inte stämmer med elevens uppfattning och även om det inte upplevs som ett stort problem av eleven heller tror vi att stamningen påverkar eleven på fler än ett sätt i skolan. Vi upplever att vårt nuvarande arbetssätt inom Logopedverksamheten i Dalarna är för begränsat och borde bestå av mer samverkan mellan logoped och pedagoger.

Tack vare medel från Ingvar Nordgrens fond har vi båda fått möjlighet att under ett års tid ägna 20% åt att jobba med ett projekt där vi har fördjupat oss i ämnet. Vi har under den tiden även deltagit i en kurs i förbättringskunskap för projektledare.

Syfte

Projektets syfte var att förbättra omhändertagandet av elever som stammar genom ökat samarbete mellan skolan och Logopedverksamheten. Vi ville identifiera behov och förbättringsområden utifrån stammande elevers och pedagogers perspektiv. Vi sökte svar på följande frågor:

- Hur ökas kunskapen om stamning hos pedagoger?
- Hur kan en samverkansmodell mellan skola och logoped se ut?
- Hur kan logopeders arbetssätt utvecklas?
- Vilket informationsmaterial behövs och vilka informationskanaler är lämpliga?

Metod

Elevintervjuer

Ett intervjumaterial med 12 frågor utarbetades (appendix A) och vi gjorde en skriftlig och muntlig förfrågan (appendix B) till de elever i åldrarna 12-18 år i Dalarnas län som på grund av stamning hade pågående logopedkontakt eller avslutat sin logopedkontakt under det senaste året. Deltagandet var frivilligt och med föräldrarnas godkännande. De försäkrades anonymitet och att det inte skulle påverka logopedbehandlingen om eleverna deltog eller inte. 11 elever tackade ja till att medverka och intervjuerna genomfördes under sommaren 2015. Vissa intervjuer skedde på mottagningen i anslutning till ett logopedbesök, andra i en lokal nära hemmet och en i hemmet. Eleverna svarade muntligt och svaren antecknades av logopeder.

Samverkan skola-logoped

För att kunna kartlägga behov och öka samverkan krävdes kontakt med länets kommuner och dess pedagoger. Vi tog kontakt med skolcheferna respektive elevhälsocheferna i Avesta, Hedemora och Gagnef samt med tal-/specialpedagoger i fler kommuner och informerade om vårt projekt och efterfrågade intresse kring samverkan och erbjöd utbildning. Länets tal-/specialpedagoger önskade en föreläsning om stamning och diskussion kring samarbete, varför vi träffade den gruppen i september 2015.

Vi bjöd in pedagoger vi hade kontakt med till att vara med i en referensgrupp som sedan bildades med 2 tal-/specialpedagoger, 1 speciallärare och 1 pedagog med ansvar för en klass med en stammande elev. Vi träffades vid 4 tillfällen och diskuterade utifrån olika frågeställningar.

Informationsmaterial och informationsspridning

För att kunna sprida kunskap om stamning på ett bra sätt behövs material i olika format. Vi gick igenom material både på svenska och engelska för att få en överblick av vad som fanns och fick idéer om vad som skulle kunna utvecklas.

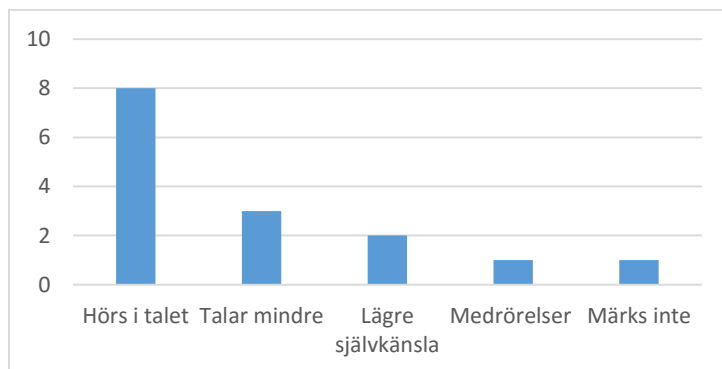
Vi tog kontakt med andra som arbetar för att sprida kunskap om olika funktionsnedsättningar i allmänhet och stamning i synnerhet, tex Stamningsförbundet och SPSM.

Resultat

Elevintervjuer

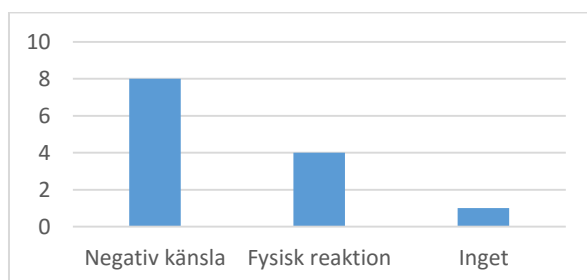
En sammanställning av elevernas intervju svar har gjorts och dessa har varit en utgångspunkt i det fortsatta arbetet och vid föreläsningar som har hållits. I stort sett alla elever uttrycker att stamningen påverkar dem i någon utsträckning i skolan, t ex att det känns pinsamt att stamma inför andra och att de kan låta bli att svara på frågor eller känna obehag inför redovisning och högläsning. Majoriteten av eleverna beskriver en negativ känsla kopplad till stamningen och de kan på olika sätt försöka undvika att stamningen hörs. Det kan kännas jobbigt att inte kunna lita på sig själv och stamningen. Flera påtalar också vikten av att komma ihåg att de som stammar faktiskt vill prata minst lika mycket som alla andra. Något som går igen i svaren är att eleverna vill att alla andra ska veta allt om stamning, men de ska själva inte behöva prata så mycket om det. Andra ska veta vad stamning är och hur de kan hjälpa genom att stötta och uppmuntra, använda underlättande samspeletsstrategier, göra anpassningar samt förhindra retande och mobbing.

1) Hur märks det att du stammar?

Majoriteten tar upp att stamningen hörs i talet: "Det går långsammare att tala", "Jag hakar upp mig på ord, fastnar på många ord som jag inte får fram i vissa lägen men däremot i andra". Några kopplar till att man pratar mindre: "Är inte lika pratglad", "Pratar inte så mycket som en annan gör". Ett par kopplar det till känsla och självkänsla: "Man har sämre självkänsla", "Jag blir sur och tyst". En beskriver medrörelser, kamp: "Får spasryckningar och stampar med foten". En tycker att det är något som andra inte märker: "Bara när jag berättar om det".

2) Hur känns det när du stammar?

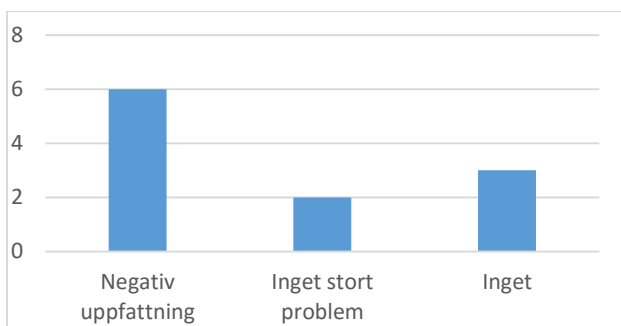
Majoriteten nämner en negativ känsla kopplad till stamning: "jobbigt, tufft, pinsamt, konstigt, ledsen". Flera nämner fysiska reaktioner, att det känns i magen, bröstet, munnen och halsen: "Blir

trött av att stamma”. En tycker inte att det känns någonting. Många elever jämför sig med andra och uttrycker att de känner sig annorlunda och oroar sig för andras reaktioner

3) Vad tänker du när du stammar?

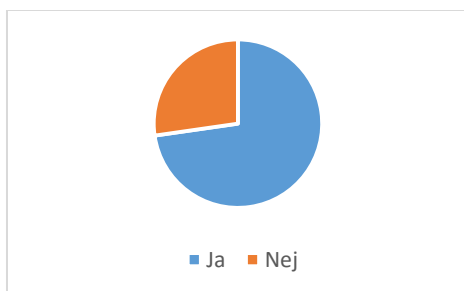
10/11 tänker negativt på stamningen i stamningsögonblicket, med koppling till hur man uppfattas av andra och hur man värderar sig själv: ”Nu undrar dom väl vad det är när jag inte får fram någonting”, ”Att jag är pinsam och att allt blir pinsamt, drar bort tid från andra när dom vill prata”, ”Oh nej nu vill jag inte prata längre, man vill bara undvika att stamma så mycket som möjligt”. En nämner talteknik: ”jag tänker automatiskt att jag ska ta det lugnt”.

4) Vad tänker du om din stamning?

Mer än hälften uttrycker att stamningen är jobbig på något vis: ”Att det är ett problem, det är jobbigt att läsa och få fram meningar”, ”Det är en fight i huvudet man får ta men som är fullt möjlig att gå vidare på”. Ett par uttrycker att det inte är ett så stort problem: ”Det är okej att stamma, jag undviker helst inget”. Några svarar ”inget”. Två påpekar att de bara tänker på stamningen när de är i en stamningsperiod.

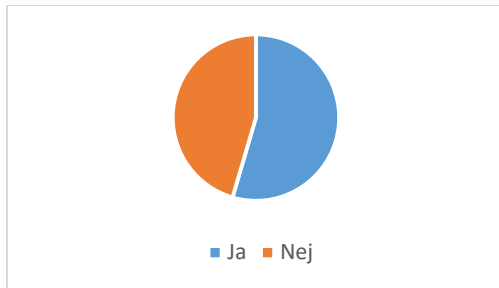
5) Gör du något för att det inte ska märkas att du stammar?

-Vad i så fall?

De flesta, 8/11, försöker dölja stamningen på olika sätt. De byter ord, pratar mindre eller undviker helt att prata. Det de säger kan planeras långt i förväg: ”Jag brukar hoppa över ord som är svåra när jag skriver och sen ska läsa upp det”. En nämner användning av talteknik som är till hjälp, att läsa lugnt. 3 uppger att de inte döljer stamningen, 2 av dem är dock inne i en period av lite stamning för tillfället.

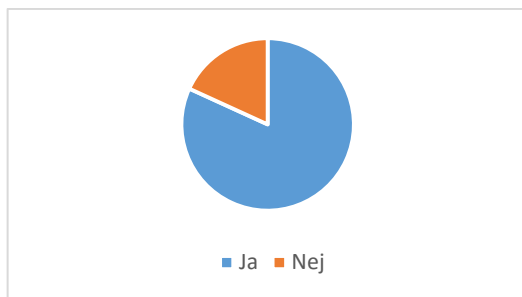
6) Påverkar stamningen din kontakt med kompisar?

-Hur i så fall?

Mer än hälften, 6/11, tycker att stamningen påverkar kontakten med kompisar till viss del, men kanske inte med de kompisar man känner väl, utan med andra jämnåriga. Det är skillnad mellan vilka man pratar med och hur många det är i gruppen: "Med jämnåriga i stort kan det vara så att man inte pratar så mycket som man vill", "Man ser att de kollar konstigt, de blir osäkra att prata". Knappt hälften tycker inte att kontakten påverkas.

7) Påverkar stamningen dig i skolan (på lektioner, raster, vid vissa uppgifter)?

-Hur i så fall?

Majoriteten, 9/11, påverkas av stamningen på olika sätt i skolan. Muntliga uppgifter såsom redovisning, grupparbete och högläsning beskrivs som besvärliga. Eleverna kan undvika både att ställa och att svara på frågor. De har olika uppfattningar huruvida betygen kan påverkas eller inte. En 16-årig elev säger: "I svenska fick jag lägre betyg på den muntliga delen för läraren tyckte inte att jag kunde göra presentationer tillräckligt bra med ögonkontakt. Borde ha tagit hänsyn till stamningen! Stamningen har gjort så att man inte vill räcka upp handen så ofta och inte vill redovisa inför klassen". Ett par uppger att de inte blir påverkade, varav en uttrycker: "Det kan haka sig om jag blir stressad eller upphetsad men det gör inget".

8) Är det något kompisar och lärare/föräldrar/logoped kan göra för att hjälpa dig?

Alla svarar ja, det finns mycket omgivningen kan göra för att hjälpa:

- Uppmuntra och stötta: "Uppmuntra en till att orka fortsätta plugga och redovisa", "Man måste bygga upp ett förtroende för varandra".
- Använda underlättande samspelstrategier: "Ta det lugnt och lyssna på mig, inte prata i munnen för då blir det värre".

- Göra anpassningar: "Bra att få alternativ som att redovisa inför läraren eller liten grupp", "Läraren kan hjälpa med att man inte får ett långt stycke att läsa", "Låta mig slippa".
- Förhindra retande/mobbing: "Hjälp att de inte retas".

9) Hur ska andra veta hur de kan hjälpa dig som stammar?

10/11 uttrycker att information om stamning till omgivningen behövs; lärarna borde få det på lärarutbildningen, gå en kurs eller söka på nätet. Flera elever säger att de skulle kunna berätta själva för andra men att det kan vara svårt och inte självklart hur det ska gå till. Vissa elever tycker att omgivningen kan fråga den som stammar om de undrar något. Några tycker att föräldrarna eller logopeden ska informera: "Logopeden kan spela upp eller ge exempel på stamning, den kan också prata med läraren", "Varje skola borde ha en logoped som man kan gå till och logopeden ska ha berättat i skolan om stamning och vad eleven tränar".

10) Man kan ha andra typer av svårigheter, t ex dyslexi, adhd, hörselnedsättning, förlamade ben. Det kan man kalla för olika funktionsnedsättningar, precis som stamning är.

-Vad finns det för likheter/olikheter?

- Är alla lika okej att ha? Hur ser du på andra med funktionsnedsättningar?

Begreppet funktionsnedsättning är svårt för flera elever att använda och kanske okänt för några. De har svårt att hitta en passande term när de pratar om vad stamning är: "Bara att det fattas något i kroppen. Ett problem, kanske en sjukdom". Eleverna är ändå med på att alla har olika förutsättningar och man kan ha olika svårigheter. Eleverna uttrycker förståelse för andra: "Alla är rädda för att göra bort sig".

Vissa uttrycker att stamning är unikt och något som inte pratas om lika mycket som det andra: "Stamning är en väldigt speciell nedsättning som inte är särskilt lik. Inte så många som har".

Stamning kan upplevas både som ett större och mindre problem än andra funktionsnedsättningar: "Stamning är bara svårt att prata medan andra kan ha svårt att lära sig saker", "Stamning är hela tiden för man pratar mer än läser och skriver", "Tror det är jobbigare med dyslexi och adhd än stamning", "Stamning då kan man ju gå och prata, bara ibland svårt. Sitter man i rullstol är det att alltid svårt att gå".

11) Vad gör/skulle göra det okej för dig att stamma och känna dig bra som du är?

- Hur kan du själv påverka det?

- Vad kan andra göra, t ex lärare, kompisar, föräldrar, logoped?

De flesta uttrycker att de kan känna sig okej som personer oavsett om de stammar eller inte och att stamningen inte är något de kan rå för. Den egna känslan av att man duger som man är behöver dock stötts från andra: "Man måste vilja och vara stark, svårt när man inte orkar". Det hjälper om andra vet om stamningen men inte bryr sig om den så mycket. Andra behöver veta att det är naturligt och inget man kan rå för. Det kan kännas bra att veta att man inte är ensam. Ett bra bemötande från

andra är viktigt; att andra lyssnar och att ingen skrattar eller härmas: "En kompis har sagt att det inte är någon fara, det spelar ingen roll att jag stammar".

12) Vad behöver andra (lärare, kompisar, föräldrar) veta om stamning?

Svaren tar upp olika aspekter av vad andra behöver veta om stamning.

Den ena aspekten gäller vad stamning beror på och hur det yttrar sig och då inte bara det som hörs utan även det som märks på annat sätt: "Att det är en funktionsnedsättning och att alla som stammar kan ha sämre självförtroende", "Att det inte handlar om att man är dum eller sämre utan att man är osäker angående talet och då måste man få förståelse för det", "Det finns folk som känner sig nedtryckta och inte kan kommunicera lika enkelt som andra".

Den andra aspekten rör hur andra ska vara mot den som stammar:

- Uppmuntra och stötta: "Hjälpa en och prata med en, inte låta bli att prata med en för att man stammar", "Att dom ska ha tålamod".
- Använda underlättande samtalsstrategier: "Att den som lyssnar kanske måste vänta ibland", "Ta det lugnt och inte stressa upp utan ge tid att prata", "Hjälpa till – en kompis kan ta över om jag fastnar när jag ska läsa högt".
- Göra anpassningar: "De behöver också veta man kanske inte tycker om högläsning eller redovisa".
- Inte retas/mobbas: "Att dom inte ska skratta och så", "Inte säga taskiga saker".

Samverkan skola-logoped

Tack vare samarbetet med referensgruppen och Dalarnas tal-/specialpedagoggrupp har vi fått svar på vad många pedagoger anser sig behöva mer av inom området stamning, hur de vill få till sig den kunskapen och hur de vill att samarbetet ska se ut kring faktiska elever som stammar. Det behövs kunskapsökning i flera led; hos klasslärare, specialpedagoger (vissa med specialistkompetens språk och tal) på skolan och i Elevhälsan, kuratorer och skolsköterskor. Berörda pedagoger vill få kunskap om stamning kopplat till en viss elev och hur de bäst kan stötta den personen. Både pedagogerna och vi logopedier tror att gemensamma möten kring stammande elever är bra där eleven och föräldrarna också deltar.

För upptäckt i skolan skulle talscreening kunna göras av tal- eller specialpedagog, te x vid läs- och skrivscreening. Remiss till logoped skulle helst innehålla underlag från pedagogerna gällande hur eleven påverkas av stamningen i specifika situationer, muntlig delaktighet och beskrivning av tal- och språkförmågan inklusive läs- och skrivförmågan. Det förutsätter att pedagogerna har pratat med eleven, vilket är önskvärt redan innan logopedkontakt tas. Remissvaret kan behöva kompletteras med faktiska återkopplingsamtal, jämfört med rutinen vid läs- och skrivutredningar. Man behöver tydliggöra vilka som får ta del av remissvaret och eventuellt utlåtande för att säkerställa att informationen går fram till berörda pedagoger. Vid övergång mellan förskola och skola samt mellan olika stadium är det viktigt att kunskapen förs vidare, vilket inte alltid sker.

Länets tal-/specialpedagoger önskade direkt en föreläsning om stamning och fortsatt samarbete kring ämnet. Intresset för utbildning till pedagoger i stort har däremot varierat i kommunerna. I något fall har man inte sett behov av det och i vissa fall har man inte kunnat skapa utrymme för det. Specialpedagogerna i Avesta efterfrågade dock en föreläsning, vilken genomfördes i november 2015.

Då medverkade även skolsköterskor och kuratorer från Elevhälsan. En föreläsning har också hållits för pedagogerna på en skola i Falun, vilket initierades av en pedagog med två barn som stammar i sin klass. Vi har nu ett material som är användbart i föreläsningar för pedagoger.

Från specialpedagoger som också verkar inom hörselvården har idén kommit om en årlig utbildningsdag för pedagoger som har elever som stammar. När det gäller barn med hörselnedsättning sker det i samverkan mellan Landstinget Dalarna, länets kommuner och Specialpedagogiska Skolmyndigheten (SPSM), varav de senare är arrangörer.

Informationsmaterial och informationsspridning

Både elever och pedagoger efterfrågar lättillgängligt material som man kan läsa på nätet eller filmer och liknande. Vi har gått igenom material och gjort en sammanställning av det vi har funnit användbart (appendix C). Det finns bl a filmer som hittas via Youtube eller andra hemsidor, där barn som själva stammar medverkar. Det mesta är på engelska och för pedagoger och lite äldre barn kan det fungera bra att se dessa filmer men det vore önskvärt att dessa textades eller att det gjordes en motsvarande film på svenska. Logopederna Scott Yaruss och Nina Reeves tillhandahåller via sin hemsida praktiska tips i form av arbetsblad och videoklipp som kan användas i samverkan med skolan och som skulle kunna översättas till svenska.

Stamningsförbundet är en viktig samarbetspartner som vi har varit i kontakt med. Förbundet har i samarbete med logoped just tagit fram ett nytt informationsmaterial i form av en skriftlig folder gällande stamning hos förskolebarn. En folder gällande skolbarn ska ges ut under 2016. På deras hemsida finns både gammalt och nytt material att beställa.

Sedan hösten 2015 har Stamningsförbundet en ledamot i Skolverkets samråd med möjlighet att ge Skolverkets tjänstemän synpunkter och reflektioner från funktionshindersrörelsen vid diskussion om aktuella projekt. Vi har haft mailkontakt och träffat denna ledamot, tillika ordförande i Stockholms stamningsförening, för att diskutera ett samarbete då vi har ett gemensamt intresse av att öka kunskapen om stamning i skolans värld.

Vi har också fört en dialog med Dalarnas stamningsförening och gjort en gemensam aktion på Internationella Stamningsdagen den 22 oktober i form av en utställning om stamning på biblioteken i Borlänge och Rättvik. Detta uppmärksammades både i lokal tv och radio. Vi har också gemensamt anordnat en träff för skolbarn som stammar i länet med bowling och fika.

Vi har konstaterat att det inte finns någon information om stamning på Specialpedagogiska skolmyndighetens (SPSM) hemsida. Som pedagog kan man därmed inte vända sig dit för stöttning kring elever som stammar, vilket man kan om det gäller andra funktionsnedsättningar som t ex språkstörning.

Diskussion/Lärdomar

Elevintervjuer

Elevernas intervjusvar ger en tydlig bild av att stamningen påverkar dem i skolan på så vis att den kan vara ett hinder i muntliga aktiviteter och att det kan kännas pinsamt att stamma inför andra. Svaren kan ändå skilja sig åt mycket mellan olika individer. Det kan ha betydelse om eleverna är inne i en stamningsperiod eller inte, vilken ålder eleven har och om eleven har några andra funktionsnedsättningar. Vissa frågor kan vara svårare att förstå och svara på då de kräver distans till sin egen stamning och ett metaperspektiv. Eleverna är tydliga med att de vill att alla ska veta vad stamning är och hur man ska bemöta elever som stammar. Rädsla för att "problematisera" hindrar dock ofta pedagogerna från att ta upp stamningen med eleverna, dvs man är rädd för att stamningen ökar och att eleven upplever att den gör något fel om man pratar om det. Med tanke på att det är en funktionsnedsättning och att det ger eleven rätt till pedagogiska anpassningar och stöd och som man får ta hänsyn till vid betygssättning så är det nödvändigt att ta upp det med eleven. Eleverna som stammar är medvetna om sin stamning men kan ha svårt att ta upp det med en vuxen om det inte är något man brukar prata om. Eleverna är heller inte så medvetna om sina rättigheter. Det är svårare för pedagogerna att upptäcka stamningen om det yttrar sig i undvikanden och begränsningar snarare än icke-flyt i talet och det är viktigt att våga fråga eleven om orsaken till eventuell tystnad eller begränsat deltagande. Därför ligger ett stort ansvar också på elev och föräldrar att informera skolan om stamningen. Det är endast eleven själv som kan beskriva hur just denne påverkas av stamningen.

Det är intressant att konstatera att Palvéns studie (2015) visar att personer som stammar och pedagoger som har mött stammande elever svarar olika på frågan om upplevelsen av utanförskap och mobbning. Medan mer än hälften av de som stammar beskriver att de ofta eller ibland har blivit mobbade för stamningen under skollåren, svarar 2/3 av pedagogerna att de aldrig eller nästan aldrig har uppmärksammat det.

Det är ofta en oro hos föräldrar att deras barn ska bli mobbat för stamningen. Det är ingen i intervjuerna som uttrycker att den har blivit mobbad för att den stammar men vi har inte heller ställt den frågan så direkt. Majoriteten av eleverna som vi har intervjuat beskriver en känsla av att det är pinsamt och jobbigt att stamma. De kan känna sig annorlunda och ensamma om det men de flesta uttrycker att de känner sig okej som personer oavsett om de stammar eller inte. De tycker att det är viktigt att andra vet att det är naturligt och inget man kan rå för. Ökad kunskap om stamning och därmed ett annat förhållningssätt skulle ge en bättre förståelse för vad dessa elever behöver och minska elevernas känsla av pinsamhet. Man kan jämföra med dyslexi som de senaste decennierna har blivit mer allmänt känt och mer accepterat i samhället i stort.

Samverkan skola-logoped

Allmänna föreläsningar om stamning kan vara bra men man kan få bättre effekt om pedagogerna själva känner ett behov av att få veta mera. Vi tror att riktad information till pedagoger som träffar barn som stammar både kan göra skillnad för eleven för stunden men också att kunskapen om stamning sprids till fler och ger ringar på vattnet. De pedagoger som undervisar barn som stammar efterfrågar kunskap och är mottagliga för information som de i sin tur kan sprida vidare i sitt nätverk.

En slutsats gällande logopedernas arbetssätt kring elever som stammar är att mer tid bör läggas på att involvera skolans personal. Målet är att stamningen ska bli naturlig att prata om och att skolans personal med kunskap om stamning kan hjälpa eleven bättre och förstå vad den enskilde eleven behöver. Kontakt med ansvarig pedagog bör vara en rutin och logopeden kan erbjuda ett gemensamt

möte på Logopedmottagningen med pedagoger (inklusive specialpedagog), elev och förälder. Ett möte på skolan kan annars vara mer effektivt och tjäna fler syften då man kan träffa hela lärarlaget. Det ger också möjlighet att göra klassrumsbesök. Vi tänker att det inte bara räcker med ett informationsmöte utan att det bör vara en kontinuerlig kontakt mellan pedagoger och logoped gällande anpassningar, talträning och att underlätta för samtal kring stamning. Samarbetet kan vara hjälpt av att material som eleven arbetar med hos logoped tas med till skolan och vice versa. Det kan t ex vara en egen kartläggning av stamningen som eleven kan använda för att prata om den och de behov hen har. Klasskamraterna till den som stammar kan också behöva lära sig om stamning och hur man bemöter den som stammar. Beroende på ålder och inställning till stamningen kan det upplevas olika svårt för den stammande eleven att berätta själv för kompisar. Somliga vill att läraren pratar om det i klassen, andra vill ha hjälp från logoped och några vill inte ta upp det alls.

Ca 0,5% av Sveriges ca 2 miljoner barn (0-20 år) uppges ha en hörselnedsättning (enligt DHB:s hemsida) vilket kan jämföras med att mer än 1 % av alla skolbarn stammar. I varje kommun i Dalarna finns en hörselpedagog som ansvarar för att följa upp barnen med hörselnedsättning medan inget motsvarande finns för elever som stammar. Kanske skulle man kunna applicera hörselvårdens arbets sätt när det gäller uppföljningar över tid och årliga utbildningar av pedagoger. I nuläget går det stödet dock inte att få från SPSM. Ett annat sätt att öka kunskapen om stamning i skolan är att anställa logoped i Elevhälsoteamen.

Informationsmaterial och informationsspridning

Information om stamning behöver vara tilltalande, digital och hittas lätt när man söker den. Det skulle vara önskvärt att en googling på "stamning" skulle ge några säkra träffar med adekvat information. Det bör gå att hitta via Stamningsförbundet, Skolverkets och SPSM:s hemsidor. Befintlig skriftlig information behöver kompletteras med annat såsom filmer, inspelade föreläsningar, stamningsblogg, chatforum eller annat. Man skulle kunna använda intervju svaren från projektet för att ge en bild av skolbarns uppfattning om sin stamning och hur de påverkas av den. Vår önskan är att göra det materialet tillgängligt för allmänheten, t ex i form av en film. Vi har framfört våra åsikter till Stamningsförbundet och börjat föra en diskussion kring att eventuellt utveckla detta.

Vi ser behovet av att olika berörda grupper, t ex Stamningsförbundet, SPSM, Skolverket och Logopedförbundet tar ett gemensamt grepp för att öka kunskapen om stamning som en funktionsnedsättning och dess påverkan på elevernas förutsättningar i skolan. Den enskilda insatsen från varje logoped och pedagog i arbetet kring elever som stammar gör också skillnad på sikt.

Referenser

Gustafsson, Emma & Hilborn, Jenny (2013). Lärares och lärarstudenters tankar och attityder kring stamning. *Examensarbete i logopedi, Institutionen för kliniska vetenskaper. Lunds universitet.*

Irani, Farzan & Gabel, Rodney (2008). School teacher's Attitudes Towards People Who Stutter: Result of a Mail Survey. *Revue canadienne d'orthophonie et d'audiologie*, 32, 129-134.

Jenkins, Helen (2010). Attitudes of teachers towards dysfluency training and resources. *International Journal of Speech-Language Pathology*, 12(3), 253-258.

Palvén, Erika (2015) Stamning i skolan. Elevers och pedagogers erfarenheter. *Examensarbete i specialpedagogik. Malmö högskola.*

Appendix A.

INTERVJUGUIDE ELEVER

1) Hur märks det att du stammar?

2) Hur känns det när du stammar?

3) Vad tänker du **när** du stammar?

4) Vad tänker du **om** din stamning?

5) Gör du något för att det inte ska märkas att du stammar?

- Vad i så fall?

6) Påverkar stamningen din kontakt med kompisar?

- Hur i så fall?

7) Påverkar stamningen dig i skolan (på lektioner, raster, vid vissa uppgifter)?

- Om ja, hur i så fall?

8) Är det något kompisar och lärare/föräldrar/logoped kan göra för att hjälpa dig?

9) Hur ska andra veta hur de kan hjälpa dig som stammar?

10) Man kan ha andra typer av svårigheter, t ex dyslexi, ADHD, hörselnedsättning, förämlade ben. Det kan man kalla för olika funktionsnedsättningar, precis som stamning är.

- Vad finns det för likheter/olikheter?
- Är alla lika okej att ha?
- Hur ser du på andra med funktionsnedsättningar?

11) Vad gör/skulle göra det okej för dig att stamma och känna dig bra som du är?

- Hur kan du själv påverka det?
- Vad kan andra göra, t ex lärare, kompisar, föräldrar, logoped?

12) Vad behöver andra (lärare, kompisar, föräldrar) veta om stamning?

Appendix B

Till

Målsman och barn/ungdom

Ni får detta brev eftersom ni har/har haft kontakt med Logopedmottagningen i Falun eller Mora angående ditt barns/din stamning.

Vi är två logopedier, Kristina Pettersson och Åsa Rundström, verksamma inom Logopedin i Dalarna som har påbörjat ett förbättringsarbete som syftar till att öka kvalitén på vårt arbetssätt när det gäller skolbarn/ungdomar mellan 12-16 år som stammar.

Vi undrar om vi skulle kunna få träffa ditt barn för en kort intervju på ca 30 minuter för att ställa några frågor som handlar om hur stamningen upplevs och påverkar i skolan. Ditt barns synpunkter är värdefulla för oss för att vi ska kunna utvecklas och bli bättre på vårt jobb.

Deltagandet är helt frivilligt och kommer naturligtvis inte att påverka våra nuvarande kontakter. All information som framkommer i projektet kommer att behandlas helt anonymt och alla eventuella sammanställningar kommer att presenteras så att ingen enskild person kan identifieras.

Vi är flexibla och har möjlighet till att träffas hos oss på logopedmottagningen i Falun eller Mora, på skolan, eller en annan plats och tid som vi kommer överens om. Förälder eller kompis är välkommen att vara med.

Ring eller maila till någon av oss så bestämmer vi en tid för ett möte.

Hör gärna av er vid frågor!

Kristina Pettersson, leg logoped
Kristina.pettersson@ltdalarna.se
0250-49 31 47

Åsa Rundström, leg logoped
asa.rundstrom@ltdalarna.se
023-49 27 29

Appendix C

Stamning – kort informationsfilm från logopedutbildningen i Uppsala om stamning:
<https://www.youtube.com/watch?v=BQyYVT8fNGQ>

DVD:n "Jag stammar på " som handlar om 2 skolbarn samt en vuxen som stammar.

Bok: "Jag stammar bara. En bok för barn som stammar mellan 7 och 12 år". Vänder sig både till eleven själv, anhöriga och lärare.

Stamningsförbundets folder "Barn som stammar".

Från Belgische Stottervereniging BSV:

Stuttering: a short animation film -tecknad informationsfilm med engelskt tal
<https://www.youtube.com/watch?v=yllmddd8r6I>

Från Stuttering Foundation of America –filmer med barn som stammar:

Stuttering - For kids, by kids: <https://www.youtube.com/watch?v=Po-WMo8vXRY>

Stuttering: Straight talk for teachers <https://www.youtube.com/watch?v=ix65403ruKI>

Bok: "Do you stutter: a guide for teens"

Från The Michael Palin Centre och NHS Islington i London:

"Wait wait I'm not finished yet", länk till på www.stammeringcentre.org

Bok: "Understanding stammering or stuttering, a guide for parents, teachers and other professionals", Elaine Kelman and Alison Whyte. Svensk översättning på gång.

Logopederna Scott Yaruss och Nina Reeves hemsida: www.stutteringtherapyresources.com